

tung im östlichen Teil der europäischen Türkei (1864-1878), Freiburg 1976, s. 362; P. Soustal, *Tabula Imperii Byzantini VI, Thracien*, Wien 1991, s. 160-161; N. Ovčarov – D. Hadžieva, *Srednovekovnija manastir v grad Kărdžali-Centăr na Episkopijata Akhridos (XI-XIV vek)*, Sofia 1992; *Kărdžali ot traditsiya kăm modernostta* (ed. Čvetana Georgieva), Sofia 1998; M. Mihaylova, *Kărdžali*, Sofia 2000, s. 45-53; Siddik Çalık, *Çirmen Sancağı Örneğinde Balkanlar'da Osmanlı Düzeni (15.-16. Yüzyıllar)*, Ankara 2005, tür.yer.; Mehmet Delibalta, *Batı Trakya Manevi Tarihi*, Gümülçine / Komotini 2005, tür.yer.; P. Nazárova, *Kărdžali, pogled kăm minaloto*, Kărdžali 2012.

MACHIEL KIEL – MARIYA KIPROVSKA

KIRGIZLAR

Orta Asya'da bir Türk topluluğu.

Kırgız adı ilk defa Çinli tarihçi Sima Tsyan'ın (Sima Qian ya da Se Ma T'sien) milâttan önce 203-201 yıllarına ait olayları anlattığı notlarında Ko-k'un olarak geçer. Daha sonraki döneme ait Çin kaynaklarında Chien-k'un, Ch'i-ku, Chie-ku, Ho-kesu gibi farklı adlandırmalara da rastlanır. Göktürkçe ve Uygurca metinlerde Kırgız şeklinde kaydedilen bu isim Kâşgarlı Mahmud tarafından Kırkız olarak yazılmıştır. Arapça (İstahrî, Şeyhürabve ed-Dımaşki, İbn Havkal, İbn Hurdâzbih) ve Farsça (Gerdîzî, Zekeriyâ el-Kazvîni) kaynaklarda Hir-hız, Hir-hiz diye adlandırılan Kırgızlar, Atâ Melik Cüveynî tarafından Kır-kız, Kır-gız, Kırk-kız gibi değişik imlâlarla yazılmıştır. Ebûlğazi Bahadır Han'ın *Şecere-i Terâkime*'sinde ise Kır-gız, Kır-giz, Kır-kız şekilleri görülmektedir. Moğol, Kalmuk ve Tunguz kaynaklarında Burut, Burugut diye geçen kelimenin Kırgızlar'ı işaret ettiği ileri sürülür. Kırgız adının anlamı ve etimolojisi konusunda N. A. Aristov, A. Vâmbéry, V. Munkacsi, V. V. Radlov, L. Ligeti, K. İ. Petrov, N. A. Baskakov, A. N. Kononov, D. Banzarov, S. M. Abramzon, P. Pelliot, O. Karatayev, Ö. Karayev gibi çok sayıda bilim adamının görüş bildirmesine rağmen bu adın anlamı günümüzde de bilinmemektedir. Radlov, Orhon ve Yenisey'deki Göktürk yazıtlarına dayanarak Kırgız adının "kırk" ve "yüz" sayılarından (kırk+yüz) oluştuğunu ve "kırk grup" mânasına geldiğini ileri sürerken D. Banzarov, L. Ligeti, S. M. Abramzon, kırk sayısına eski Türkçe'deki -iz çokluk ekinin eklenmesiyle ortaya çıkan Kırk-iz'in "kırk boy, kırk oymak" demek olduğunu söyler. Z. V. Togan ise "Kırk-er" fikrini ileri sürmektedir. Kırgız adı hakkında görüş belirten bilim adamlarının ortak kanaati

ise Kırgız adının kırk sayısı ile bağlantılı olduğu yönündedir. Buna delil olarak da Kırgızlar'ın kırk boydan meydana gelmesini gösterirler. Günümüzde Kırgızlar'ın hemen hemen tamamı hangi boya mensup olduğunu bilmektedir.

Yenisey bölgesi Kırgızlar'ın tarih sahnesinde ilk görüldüğü yer olmakla birlikte ana yurtları konusunda da farklı görüşler mevcuttur. V. V. Radlov, Kırgızlar'ın Yenisey ve Altay bölgesinden Tanrı dağlarına göç ettikleri yönündeki fikirlerine mesafeli yaklaşmaktadır. Radlov'a göre eğer Kırgızlar çok erken dönemlerde Tanrı dağlarına göç etmiş olsalardı yazılı ve sözlü kültürlerinde o bölgelerin izlerini taşımaları gerekirdi. Bu sebeple Radlov, Kırgızlar'ın daha geç dönemlerde, ya IX-X. yüzyıllarda kendi hükümdarlıkları zamanında veya Moğollar'ın Orta Asya'yı istilâsı döneminde (XIII. yüzyıl) bölgeye geldiklerini düşünmektedir. Kırgızlar'ın en erken dönemlerden XIX. yüzyılın ortalarına kadar olan tarihlerini bilimsel olarak ilk kaleme alan Barthold da Kırgızlar'ın Tanrı dağlarına göç ettiklerini söylemektedir. A. N. Bernştam, E. Manayev gibi bilim adamları ise Kırgızlar'ın çok daha erken dönemlerde Yenisey'den Tanrı dağlarına göç ettiklerini ileri sürerler. Onlara göre Kırgızlar, Hunlar döneminde yani büyük kavimler göçü esnasında bölgeye göç etmeye başlamışlardır. IX.

Millî kıyafetleriyle bir Kırgız ailesinin tasvir edildiği resim (Klavdia – Ayderberk, *Kırgızların Millî Giysileri*, s. 204)

yüzyılda artarak devam eden bu göç hareketi Moğollar devrinde son bulmuştur. Ö. Karayev, Y. Hudyakov ve T. Coroev, Kırgızlar'ın Yenisey'den Tanrı dağlarına Kırgız Kağanlığı döneminde IX. yüzyılın ortalarında göç ettikleri fikrindedir. Bu kavmin Tanrı dağlarına ne zaman göç ettiği konusunda tarihî kaynaklarla örtüşen en gerçekçi tez ise D. G. Savinov'a aittir. Ona göre Kırgızlar XIII. yüzyılda, doğu göçebe boylarının Orta Asya'ya en yoğun biçimde göç ettiği dönemlerde buraya gelmişlerdir. Onlarla birlikte diğer bazı boylar da bölgeye göç etmiştir. Savinov'un bu düşüncesini arkeolojik bulgular da desteklemektedir. Kırgızlar'ın Tanrı dağlarının yerli halkı oldukları fikrinin savunucuları N. A. Aristov ve H. Y. Biçurin'dir. Aristov, Kırgızlar ile bazı diğer boyların Usunlar'ın devamı olduğunu belirtir. Bir kısım arkeolojik bulgular Kırgızlar ile Usunlar arasında kültürel benzerliklerin varlığını gösterse de bu durum tek başına Kırgızlar'ın Usunlar'dan geldiğini kanıtlamaz. Biçurin ise Tan sülâlesi döneminde Tanrı dağlarında yaşamış olan ve kaynaklarda Burut adıyla geçen halkın Kalmuk ve Cungarlar ile birlikte Kırgızlar'ın da ataları oldukları düşüncesindedir.

Tarih. Kırgızlar 560'ta Göktürk Hakanı Mu-kan zamanında hakanlığa bağlandılar da Göktürkler'in fetret devrinde (630-680) müstakil bir hüviyet kazandılar. II. Göktürk Hakanlığı döneminde tekrar Göktürk idaresine alınan Kırgızlar daha sonra Uygur Kağanı Moyen-Çor tarafından Uygur Hakanlığı'na bağlandılar (758). Ancak 840'ta şiddetli bir hücumla Uygur Devleti'ni yıkarak Ötüken'de kendi hâkimiyetlerini kurdular, fakat burada fazla kalamadılar. 920'de bütün Moğolistan'ı ele geçiren K'i-tanlar, Kırgızlar'ın Ötüken bölgesinden çıkarıp eski yurtlarına sürdüler. Cengiz Han, Merkit ve Naymanlar'la olan savaşları sırasında Kırgızlar'ı da itaat altına aldı (1207). Kırgızlar, Cengiz Han'a itaat eden ilk Türk kavmidir. 1217'de Moğollar'a karşı direnmeye kalkıştırlarsa da ertesi yıl Cengiz Han'ın oğlu Cuci tarafından yenilgiye uğratarak tekrar imparatorluğa bağlandılar. Ardından Kalmuk ve Kazak hâkimiyetinde yaşayan Kırgızlar'la ilgili bazı bilgiler Osmanlı dünyasına da aksetmiştir. XVI. yüzyılın ikinci yarısına ait bir eserde Kırgızlar'ın Kâşgar'ın yakınında buldukları, Moğollar'a benzedikleri, bağımsız olmadıkları, beylerine Kaşka dedikleri, sarp dağlarda yaşadıkları, düşmanlarını asla kendi topraklarına sokmadıkları belirtilir (Seyfi Çelebi, s. 86-87). Buradaki

ifadeler Kırgızlar'ın göçebe hayat tarzı içinde tecrit edilmiş bir şekilde yaşadıklarını düşündürür. Daha sonra Kırgızlar, Kazaklar'la birlikte hareket ettiler. 1862'de Kırgız kumandanı Sâdık Bey, Kâşgar'a giriyse de 1864'te Ruslar'a tâbi oldu.

Kırgızlar ve Kazaklar 1897'de yapılan genel nüfus sayımında Kara-Kırgız, Kıpçak ve Kırgız-Kaysak olarak kaydedildiğinden (4.293.428 kişi) ayrı ayrı sayıları hakkında açık bilgi yoktur. Kırgızlar'ın nüfusu hakkında ilk bilgi 1926'da yapılan sayıma aittir (762.736 kişi). Daha sonraki nüfus sayımlarında ise nüfuslarının çoğaldığı görülür (1939, 843.648 kişi; 1959, 968.659 kişi; 1970, 1.452.222 kişi; 1989, 2.528.946 kişi). Günümüzde Kırgızistan'da yaşayan Kırgızlar'ın sayısı 4,2 milyon civarındadır. Bunun dışında Özbekistan'ın Fergana ve Endican bölgelerinde 300.000, Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sincan-Uygur Özerk Bölgesi, Özerk Kızılsu ilçesinde, Kızılküre Özerk Kazak Bölgesi'nin Mongol Küre kasabasında 200.000, Rusya Federasyonu'nda 150.000, Tacikistan'ın Karategin ve Murab bölgelerinde 50.000, Kazakistan'da 30.000 civarında Kırgız yaşamaktadır. Ayrıca Afganistan'ın Bedahşan bölgesinde Büyük ve Küçük Pamir, Hindukuş dağlarında göçebeliğe devam eden 5000 civarında, Pamir dağlarının Pakistan tarafında kalan bölgelerinde (bunların bir kısmı Türkiye'ye göç ederek Van'ın Ulupamir köyüne yerleştirilmiştir) ve Türkmenistan'da bir miktar Kırgız'ın bulunduğu bilinmektedir.

I. Dünya Savaşı'nda 25 Haziran 1916'da Çar II. Nikolay'ın fermanıya on dokuz-kırk üç yaş arasındaki bütün Kırgız erkekleri cephe gerisinde çalıştırılmak üzere görevlendirildi. Bunun üzerine Kırgızlar ayaklandı ve bir müddet sonra ayaklanma bütün Türkistan'a yayıldı. Çatışmalarda Rus asker ve sivilininin öldürülmesi üzerine çarlık idaresi bölgede olağanüstü hal ilân ederek yüzlerce kişiyi katletti. Rus askerleriyle baş edemeyeceklerini anlayan

Kırgızlar Çin'e doğru kaçtılar. Hükümet görevlileri, ayaklanmadan sonra Kırgızlar'ı Çu ve Isık Göl vadilerinden dağlara sürerek 4 milyon hektar topraklarına el koydular ve halkı açlığa mahkûm ettiler. Göç ve topraklara el konulması sonucu binlerce insan öldü. 1916'da Çin'e göç etmek zorunda kalan Kırgızlar'ın bir kısmı 1930'lu yıllarda topraklarına geri döndü. Çarlık idaresinden hoşnut olmayan Kırgızlar 1917 Bolşevik İhtilâli'ni sevinçle karşıladılar, ancak durum umdukları gibi gerçekleşmedi. İç savaş, Basmacı İsyanı, kolhozlaştırma ve Stalin döneminde uygulanan zulüm sebebiyle yüz binlerce insan öldürüldü ya da sürgüne gönderildi. 1926-1939 yılları arasında Kırgızlar'ın nüfusu neredeyse hiç artmadı. II. Dünya Savaşı da Kırgızlar için ayrı bir yıkım oldu. Binlerce Kırgız genci bilmediği coğrafyalarda öldü ya da esir düştü. Kırgızlar'ın yaşadığı topraklar 1917'ye kadar Türkistan Genel Valiliği'nin Semireçen, Sirderya, Fergana ve Semerkant bölgelerine dahildi. 1917'den sonra kurulan Türkistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti sınırlarında kaldı. 1924'te Rusya Federasyonu'na bağlı Kara-Kırgız Özerk Bölgesi, 25 Mayıs 1925'te Kırgız Özerk Bölgesi, 1926'da Kırgız Otonom Sovyet Cumhuriyeti, 1936'da Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kuruldu. Kırgızistan 31 Ağustos 1991'de bağımsızlığını ilân etti.

Sosyal Yapı ve Kültür. Kırgızlar, eskisi kadar olmasa da Türkistan'daki göçebeliği devam ettiren Türk boylarından biridir. Su Samur ve Son Göl gibi yaylalarda yaz aylarında göçebelik sürmektedir. Başşehir Bişkek'in etrafındaki köylerde bile özellikle mayıs-temmuz aylarında kırmızı hazırlama mevsiminde aileler göç etmektedir. At günümüzde de Kırgızistan'da hayatın vazgeçilmez ihtiyaçlarından biridir. Diğer Türk halkları arasında artık unutulmuş yak besiciliği Kırgızistan'da hâlâ sürmektedir. Hangi dönemde ve ne amaçla yapıldığı hâlâ bilinmeyen, insan yaşamına elverişli

olmayan Saymalı Taş dağı'nın zirvesindeki on binlerce kaya resmi, dünyanın en uzun destanlarından olan Manas ve Er Tüstük destanları, dünyaca tanınan yazar Cengiz Aytmatov, Kırgızlar'ın dünya medeniyetine en büyük katkılarından biridir. Kırgızlar, müslüman Türk toplulukları arasında İslâmiyet'i en geç kabul eden topluluklardan biridir. Kırgızlar'ın İslâmiyet'e geçişi XVI-XVII. yüzyıllarda tamamlandı. Sovyet döneminde Kırgızlar'ı İslâmiyet'ten soğutmak için büyük çaba sarfedildi. Kırgızistan'da 1948-1975 yılları arasında İslâm karşıtı altmış dokuz kitap yazıldı ve yüz binin üzerinde konferans verildi. Kırgızistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra hemen hemen her köye bir cami inşa edilmeye başlandı. Kırgızlar'ın tamamına yakını Sünnî müslüman olsa da inançsız ya da hıristiyanlara da rastlanmaktadır. Kırgızistan, Türk dünyasında en çok misyonerin bulunduğu ülkelerden biridir. Ülkedeki yoksulluk Batılı misyonerlerin rahatça hareket etmesine imkân vermektedir.

Göçebe hayat süren Kırgızlar arasında maarif geç yayılmıştır. Kırgızca ilk kitaplar 1911'de Kazan'da basılan M. Şamırkanov'un *Kıssa Zilzalisına* (Zelzele hikâyesi) ve K. Sarsekeev'in aynı yıl Ufa'da basılan *Alippe* (Elifbâ) adlı eserleridir. Daha sonra I. Arabaev'in 1912'de Orenburg'da basılan *Cazuu Örnöktörü* (Yazı örnekleri) ve aynı yıl basılan bir tarih kitabından başka eser yok gibidir. İlk Kırgızca gazete ancak 1924'te çıkmaya başlayan *Erkin Too*'dur (Özgür dağ). Kırgızlar 1929'a kadar Arap, 1929-1940 arasında Latin, 1940'tan günümüze kadar Kiril alfabesini kullandılar. Antropolojik yönden Kazaklar'la aralarında çok az fark vardır, dilleri de çok yakındır; sadece bazı ses değişmelerini rastlanır. Sovyet döneminde Kırgızca ve Kazakça ayrı birer dil olarak geliştirildiğinden bu ses değişmeleri bugün biraz daha artmıştır. Fakat bir Kırgız'la bir Kazak anlaşabilmektedir. Kırgızlar aynı şekilde Kıpçak grubuna giren Türk boylarıyla ve Sibiryâ'da yaşayan Tuva ve Hakaslar'la da anlaşmakta zorluk çekmezler.

Kırgızlar hakkında basılı matbuatta ilk ciddi bilgiler N. M. Prjevskiy, P. P. Semenov, Tyanşanskiy, H. A. Severtsov, I. V. Muşketov ve A. P. Fedçenko gibi Rus seyyahları tarafından verilmiştir. Kırgızistan topraklarının Ruslar tarafından işgal edilmesinden sonra Rus bilim adamlarının Kırgızlar'ın tarihi, dili, edebiyatı ve etnografyası üzerine ilgisi arttı. Kırgız tarihi, dili ve edebiyatına dair araştırma ya-

1860 tarihli bir albüme cadını önünde Kırgız ailesini gösteren fotoğraf

panlar arasında V. V. Barthold, V. V. Radlov, N. N. Karazin, S. K. Tinistanov, S. E. Malov, K. K. Yudahin, B. M. Yunusaliyev, K. Karasaev, T. Ahmetov, İ. A. Batmanov, K. Tinistanov, E. Arabayev, B. Soltonov, S. M. Abramzon, S. N. Bernştam gibi bilim adamları sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Seyfi Çelebi, *L'ouvrage de Seyfi Çelebi: Historien ottoman du XVIe siècle* (nşr. ve trc. J. Matuz), Paris 1968, s. 86-87; V. Radlov, *Obraztsı narodnoy literaturı severnih tyurkskih plemen*, Petersburg 1885, V, s. I-XXVI; N. Aristov, *Ob etniçeskom sostave Tyurkskih plemen i narodnos-tey*, Petersburg 1896, s. 283-456; V. Barthold, *Kirgızı*, Frunze 1927, s. 5-56; S. P. Tolstova, *Narodı sredney azii i kakahstana II*, Moskva 1963, s. 154-185; *Kirgizskaya Sovetskaya Sotsialis-tiçeskaya Respublika*, Frunze 1982, s. 98-183; Nadir Devlet, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi: Çağdaş Türkiler* (ek cilt), İstanbul 1993, s. 361-373; *Bağımsız Kırgızistan: Dügümler ve Çözümmler* (haz. Emine Gürsoy Naskali), Ankara 2001, s. 13-24; Olcabay Karatayev, *Kirgız Etnog-rafiyası Boyunça Sözdük*, Bişkek 2005, s. 280-315; a.mlf., *Kirgızdardın Teği Taraluu Arealı Etnostuk-Madaniy Alakaları*, Bişkek 2013, s. 16-43; Mustafa Kalkan, *Kirgızlar ve Kazaklar*, İstanbul 2006, s. 35-49; a.mlf., "Türk ve Moğol Kavimleri Arasında Kırgızların Demografik-Etnik Erime Seyirleri", *Bilgi*, sy. 57, Ankara 2011, s. 83-114; Ç. Turdalieva, *Zapadnie puteşestven-niki i isledovateli o kirgızah i kirgızistane*, Biş-kek 2009, s. 55-71; Anvarbek Mokeev, *Kirgızı na Altai i na Tian-Şane*, Bişkek 2010, s. 10-15; Mehmet Kıldıroğlu, *Kirgızlar ve Kıpçaklar*, Ankara 2013, s. 30-40; L. Ligeti, "Kırgız Kavim İsminin Menşei", *TM*, I (1925), s. 235-249; Necib Âsım, "Kırgız Kelimesinin İştikâkına Dair", a.e., II (1926), s. 387-390; İsmail Türkoğlu, "Kırgızis-tan'da Halk Ayaklanması", *TY*, sy. 273 (2010), s. 25-29; "Kırgız-Kaysaki", *Entsiklopediçeskiy Slovar*, Petersburg 1895, XV, 95-108; R. Rahme-ti Arat, "Kırgızistan", *İA*, VI, 735-741; *Kirgızstan Entsiklopediya*, Bişkek 2001, s. 90-163.

İSMAİL TÜRKÖĞLÜ

KIRZIOĞLU, Mehmet Fahrettin (1917-2005)

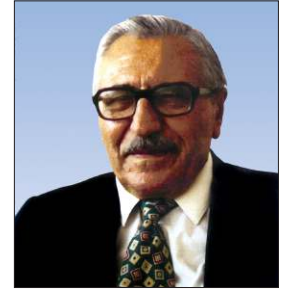
Genel Türk tarihçisi.

10 Mart 1917'de Kars'ın Susuz ilçesine bağlı Mamaş (Kırçıçeği) köyünde doğdu. Babası Mehmed Derviş Efendi'dir. Annesi Hesna Hanım'ı çok küçük yaşta kaybedince dedesi Şerifoğlu Asker Ağa tarafından yetiştirildi. 1931'de Kars Ortaokulu'ndan mezun oldu. O tarihlerde Kars'ta lise bulunmadığı için lise tahsilini Erzurum'da ücretli-yatılı olarak 1934'te tamamladı. Aile çevresinden edindiği bilgi birikimi sayesinde erken yaşlarda Kars'ın tarihi, kültürü ve coğrafyasıyla ilgilendi, araştırmalar yaptı. Önceleri bölgesel olarak baş-ladığı çalışmalarını genel Türk tarihi ve

kültürüne de yaydı. İlk yazıları on yedi ya-şında iken Kars Halkevi dergisi *Doğuş*'ta çıktı. Aynı dergide 1939 Haziranından itibaren Kars tarihi, kültürü ve önemli şahsiyetleri hakkında yazıları yayımlandı. Bu arada 1934 Haziranından sonra bir yıl süreyle Zarsat'ta Arpaçay maliye tahsil müfettişliği görevinde bulundu. Bu görevi esnasında doksan altı köyü dolaşır folklor ve halk edebiyatıyla ilgili araştırma ve derlemeler yaptı. 1935-1936'da İstanbul Tıp Fakültesi'nde okudu, ancak ailevi se-beplerle Kars'a geri döndü. On ay kadar Kars Posof merkezinin kazası Digor'da hususi muhasebe tahsil müfettişi olarak çalıştı.

1937 Mayısında askere alındı. Topçu yedek subayı olarak 1938'de Sarıkamış'ta bulundu. Terhis edildikten sonra 1938-1941 yıllarında Kars Lisesi'nde Türkçe dersi yardımcı öğretmenliği görevinde bulundu. 1941'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne girdi. 1943-1944 yıllarında ikinci askerliği de Sarıkamış'ta geçti. Askerlik sonrası dön-düğü yüksek tahsilini Mart 1946'da tamamladı. 1948-1951'de Kars Lisesi'nde, 1951-1957 yıllarında Diyarbakır'da Ziya Gökalp Lisesi'nde ve bir süre Diyarbakır Öğretmen Okulu'nda tarih öğretmenliği yaptı. Bu son görevi sırasında Kürtler'in soyuna dair çalışmalara ağırlık verdi. Şehrin kültür hayatıyla ilgilendi. Diyarbakır Turizm ve Tanıtma Derneği'ni kurduğu gibi *İç Oğuz* ve *Kara-Amid* dergilerini yayımladı. Burada çıkan *Yeni Şark*, *Şark Postası* ve *Yeni Diyarbakır Sesi* gazetelerine makaleler yazdı. Diyarbakır'da iken Türk tarihi yanında Türk dili ve folkloruyla ilgili çalışmalarından dolayı 17 Eylül 1953'te Türk Dil Kurumu üyeliğine seçildi. 1957'de Adapazarı Lisesi'ne tayin edildi. 1961 yılına kadar Arifiye Öğretmen Okulu'nda tarih öğretmenliği yaptı. 1961'de Ankara'da Öğretmeni İşbaşında Yetiştirme Bürosu'nda şube müdürü oldu. Bir ara Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal İşler Dairesi'nde ve Devlet Bakanlığı Özel İstatistik Bilgiler Grubu'nda tarih araştırmaları uzmanı olarak çalıştı. 1966'da Millî Eğitim Bakanlığı Arşiv Dairesi'nde müdür yardımcılığı görevinde bulundu. Bu sırada çalıştığı *Türk Ansiklopedisi*'ne birçok madde yazdı. Hocası Akdes Nimet Kurat ile doktora çalışmalarını da sürdürdü. 1967'de *Osmanlılar'ın Kafkas-Elleri'ni Fethi (1451-1590)* adlı teziyle doktor unvanını aldı.

Aynı yıl Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne öğretim gö-

Mehmet
Fahrettin
Kırzioğlu

revlisi olarak tayin edildi. Doçentlik dil eğiti-mi için 1972-1973 yıllarında Fransa'da bulundu. 1975'te *Kür ve Çoruh Boyla-rında Kıpçaklar ve Atabek Beğliği* adlı doçentlik teziyle Tarih Bölümü Ortaçağ Kürsüsü'nde doçent oldu. 1976-1983 yıl-larında Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fa-kültesi'nde Tarih Bölümü başkanlığı yaptı. 1982'de *Anı Şehri Tarihi* adlı teziyle profesörlüğe yükseltildi. Ayrıca 1982-1984 yıl-larında Dışişleri Bakanlığı Araştırma Daire-si'nde arşiv uzmanı olarak çalıştı. 1984'te Atatürk Üniversitesi'ndeki görevinden kadrosuzluk sebebiyle ayrılmak zorunda kaldı ve Ankara Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Bölümü'ne girdi, buradan 16 Mayıs 1985'te emekliye ayrıldı ve aynı bölümde 1990 yılına kadar ders vermeyi sürdürdü. 1995-2001 yıllarında Türk Tarih Kurumu aslı üyeliği yaptı. Fahrettin Kırz-ioğlu 10 Şubat 2005'te vefat etti.

Fransızca, İngilizce, Arapça ve Farsça bilen Kırzioğlu'na geniş bilgisi ve güçlü hâfızasından dolayı "ayaklı kütüphane" ve konferans vermek amacıyla çok seyahat ettiğinden "Evlîya Çelebi" gibi unvanlar yakıştırılmıştır. Tarih ve dil çalışmaları yanında sosyal ve kültürel hayatta da aktif rol oynamış, birçok cemiyetin kuruculuğ-u ve yöneticiliğini yapmıştır. Ayrıca *Türk Yurdu*, *Türk Dili*, *Türk Tarihi-Belleten*, *Türk Kültürü*, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, *Türk Dünyası*, *Tanin*, *Tasvir*, *Son Havadis*, *Tercüman*, *Ortadoğu* başta olmak üzere çok sayıda dergi ve ga-zetede yazıları yayımlanmış, ilk kalem de-nemelerinde Mamaşlı M. Kuzu, Karslı M. Kuzu, M. Ilgar, K. Mehmet Ilgar, Serhad-laroğlu, Timuçin, Karsaklı, Mehmed F. Karsaklı, M. Karsaklı gibi takma adlar kul-lanmıştır. Halk edebiyatıyla da yakından ilgilenen Kırzioğlu öncelikle adım adım do-laştığı Kars ve çevresindeki yazılı ve sözlü şiir, destan gibi eserleri derleyerek geniş bir arşiv oluşturmuştur. Çalışmaları ço-ğunlukla Doğu, Güney, Kuzey Anadolu ve Kafkasya üzerine olup bu bölgelerin tarihi, coğrafyası, dili, kültürü, tarihî şahsiyetleri ve folkloruyla ilgilidir.